

Напрямки підвищення якості вищої освіти в сучасних умовах

Мудра С. В.
аспірантка ЦППО

Анотація. Висококваліфікований фахівець може не тільки зручно адаптуватися до нинішніх умов соціального середовища, а й допомагати суспільству вирішувати глобальні проблеми розвитку. Мається на увазі, перш за все загальносвітова економічна ситуація і положення України. Зараз надзвичайно загострилися економічні проблеми – багаті країни збагачуються ще більше, а інші, до яких і відноситься Україна, залежать від цих багатих, незалежних країн. Сучасні спеціалісти мають дивитися у майбутнє, передбачати на швидкозмінювану зовнішню ситуацію. Також маємо пам'ятати, що надання якісних освітніх послуг підвищує конкурентоспроможність самого вузу.

Ключові слова: випусник ВНЗ, кваліфікований фахівець, якість вищої освіти, конкурентоспроможність випусника.

Постановка проблеми. Для України на етапі становлення ринкової економіки надзвичайно важливо усвідомити вирішальну роль людських ресурсів в економічних інноваціях, а також той факт, що людина при цьому є і кінцевою метою будь-якого виробництва.

Особливість сучасного стану української економіки полягає в тому, що процеси ринкових перетворень здійснюються в умовах глибокої затяжної кризи і збігаються за часом з необхідністю подолання значного відставання в науково-технічній сфері.

Зазначені процеси, що відбуваються в економіці, формують нові вимоги до якості робочої сили, які визначають конкурентоспроможність працівника на ринку праці. Умовно їх можна поділити на дві підгрупи: вимоги на зовнішньому і на внутрішньому ринках праці [1, С. 91-92].

До першої підгрупи вимог належать:

- соціальна компетентність і нормативно-правова підготовленість у питаннях прав людини, побудови стосунків з роботодавцем, працевлаштування, соціального захисту, трудового права, діяльності профспілок, пенсійних, страхових та інших фондів тощо;

- знання законів ринкової економіки, кон'юнктури ринку праці та його конкретного сегмента;

- гнучкість, тобто здатність працівника швидко пристосовуватися до зміни ситуації на ринку праці;

- професійна і територіальна мобільність;

- готовність і вміння самостійно приймати правильні рішення відповідно до потреб ринку праці та відповідати за виконання цих рішень;

- бажання працівника підвищувати якість свого трудового життя в усіх аспектах, відповідальність за добробут своєї сім'ї;

- стійка мотивація до постійного підвищення конкурентоспроможності своєї робочої сили;

- вміння правильно обрати й успішно реалізувати свою трудову кар'єру.

До другої підгрупи вимог належать:

- відповідні професійні знання, вміння. Навички, висока професійна компетентність, інтелектуальний і творчий потенціали, здатність сприймати і впроваджувати нововведення (інноваційність), мотивованість;

- адаптованість працівника до умов виробництва, що змінюються, різнобічне застосування наявних знань та навичок, профорієнтованість, професійна придатність;

- наявність високих ділових характеристик: дисциплінованість та організованість, відповідальність, ініціативність, працелюбність, самостійність, вміння ставити мету і наполегливо її досягати, комунікабельність, вміння знаходити і використовувати інформацію тощо, прихильне ставлення до свого підприємства;

- особисті риси: відповідні фізичні дані, розумові здібності, спеціальні нахили, інтереси та характер особи, адаптованість, мотивованість, профорієнтованість, профпридатність, інноваційність, відсутність шкідливих звичок, моральність, воля,

кмітливість, надійність, упевненість у собі, доброзичливість, тактовність, справедливість тощо.

Якість робочої сили – це сукупність людських характеристик, що проявляються в процесі праці і включають кваліфікацію й особисті та ділові риси працівника: фізичні характеристики (стан здоров'я, вік, та ін.), розумові (інтелектуальні) здібності, здатність адаптуватися, гнучкість, мобільність, мотивованість, інноваційність, професійну придатність, здатність навчатися, відповідальність, дисциплінованість, працездатність тощо.

Кваліфікація працівника – це сукупність його загальної і спеціальної професійної освіти, необхідних знань, умінь, професійних навичок та виробничого досвіду для виконання в даних організаційно-технічних умовах певних видів робіт певної складності (рис. 1).

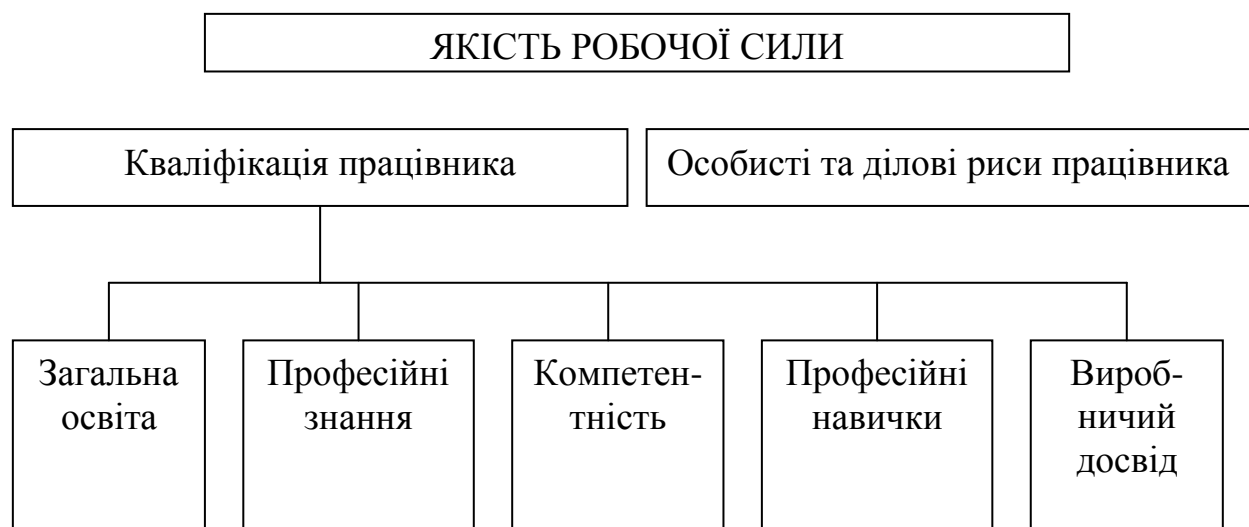

Рис. 1. Складові якості робочої сили

Виявлення змістових і кількісних характеристик якості робочої сили має не лише теоретичне, а й прикладне значення, яке суттєво зростає в умовах ринкової економіки. Так, багато підприємств, фірм залежно від особливостей конкретного робочого місця, використовуючи спеціальні методики, розробляють вимоги до якості робочої сили як розділи посадових інструкцій.

Конкурентоспроможність працівника – це відповідність якості робочої сили потребам ринку, можливість перемагати в конкуренції на ринку праці, тобто повніше, порівняно з іншими кандидатами, задовольняти вимоги роботодавців за рівнем знань, умінь, навичок, особистих рис [1, С. 99]. Конкурентоспроможність працівника на зовнішньому ринку праці – це сукупність характеристик, які визначають порівняльні позиції конкретного працівника на цьому ринку і дозволяють йому претендувати на здобуття певних вакансій. Окрім високої якості робочої сили, що є визначальним параметром конкурентоспроможності, певне значення мають також і вимоги працівника до умов праці та її оплати, ціна робочої сили у співвідношенні з її якістю. Конкурентоспроможність працівника на внутрішньому ринку праці – це вміння проявити і використати свої особистісні, професійні та ділові риси, швидше і краще за інших працівників реалізувати власний потенціал у конкретних умовах діяльності підприємства, а це дає можливість отримувати відповідну винагороду, досягти певного соціального статусу та забезпечити надійність свого службового становища і професійне зростання.

Проблема підвищення якості освіти висвітлюється і у Національній доктрині розвитку освіти і є одним з напрямів модернізації вищої освіти [4]. Також цим питанням вже займалися: Адлер Ю., Вадимова І., Вазипа К. Я., Віткін А.М., Жуков В., Корстаньє П., Ушаков К., Кеменейд З., Гарр П., Крижко В.В., Павлютенков Є.М., Соловійов В., Кочетов О., Шестаков О., Постельняк А.І. та інші. Проблема підвищення якості освіти у вищих навчальних закладах відображена у Програмі дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти та науки України. Цю програму розроблено Міністерством освіти та науки України[3]. Можна виділити низку причин, які стимулюють роботу у сфері якості вищої освіти. Головна з них – перегляд самого поняття ” якість ” стосовно вищої освіти та навчального закладу.

Якість вищої освіти традиційно пов’язується зі змістом і формою навчального процесу. Зміст навчального процесу, як правило, базується на кваліфікації і досвіді викладачів. Але швидкоплинність змін, які відбуваються у світі, примушує переглядати усталені погляди. У цьому сенсі не можуть залишатися

осторонь від процесу змін ані структура, ні форма навчального процесу. Це означає, що нові уявлення щодо якості будуть пов'язані не з "косметичною адаптацією" вузу до нових умов, а з необхідністю глибокої перебудови основ його діяльності.

До радикальних дій спонукає і демографічна ситуація. Через декілька років Україна пройде через "демографічну яму", в якій припинить своє існування добра половина вузів. Їм просто не вистачить бажаючих навчатися. Тобто, для виживання потрібно шукати нові конкурентні переваги. Але є ще більш довготривала загроза – стримкого розвитку набуває процес глобалізації ринків та пов'язаний з ним процес загострення конкуренції. Ця обставина накладає на систему освіти проблеми небачених масштабів. Особливо загострюється проблема якості підготовки кадрів у країнах з перехідною економікою, однією з яких є Україна. Для цих країн можна виділити низку загальних факторів, що суттєво погіршили рівень надання послуг вищої освіти. Це:

- скасування державного розподілу випускників вузів;
- дефіцит фахівців, здатних працювати в умовах ринкової економіки, і натомість надлишок традиційних фахівців;
- нестабільний попит на фахівців – випускників вузів;
- зниження інтересу до оволодіння технічними знаннями та набуття інженерної професії;
- скорочення фінансування з державного бюджету загальноосвітньої та наукової діяльності.

Ринок праці швидко змінюється, що диктує необхідність створення короткотермінових навчальних програм перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів. Цю важливу функцію виконує система післядипломної освіти. Сьогодні відбуваються позитивні зміни у формуванні комплексної системи післядипломної освіти, як складової частини національної освіти. Функціонує понад 500 державних та недержавних навчальних закладів освіти та підрозділів, з яких близько 200 вищих навчальних закладів післядипломної освіти підпорядковані безпосередньо Міністерству освіти та науки України. Поряд з цим 23 міністерств та відомств мають власну мережу закладів, серед яких найбільш вагомі – аграрна, промислова та

транспортна галузі. Через систему післядипломної освіти щорічно проходять 300 тис. фахівців, у тому числі близько 30 тис. отримують вищу освіту різного освітньо-кваліфікаційного рівня з 58 спеціальностей.

Отже, система вищої та післядипломної освіти мають задовольняти основну вимогу ринку праці – потребу у конкурентноспроможному фахівцеві.

Малюнок 2 показує фактори, які забезпечують конкурентноздатність фахівця:

Вища освіта. Науково – методична робота

Рис.2 Фактори забезпечення конкурентноспроможності фахівця

У системі вищої освіти якість підготовки фахівців оцінюється насамперед якістю навчально – виховного процесу. Головне його завдання – підготовка

конкурентноспроможного, висококваліфікованого, гармонійно розвиненого фахівця, здатного відповідати на виклик часу. Важливо сформувати у студента стійкі мотиви навчальної діяльності, організувати навчальний процес так, щоб було цікаво вчитися. Необхідно переглянути методологію та методику навчання, змістивши акцент на самостійну роботу студентів. Також необхідно надати більшого значення контролю якості навчання і навчальної діяльності студентів, як найбільш ефективну методу підтримки рівня активності навчання. Контроль дасть можливість удосконалювати систему управління та систему підготовки фахівців. Це також дає можливість для самооцінки роботи викладачів. Контроль якості освіти також передбачений цілями Болонського процесу [2]. Оцінка якості освіти повинна ґрунтуватися не на тривалості або змісті навчання, а на тих знаннях, уміннях, навичках, які набули випускники.

Наступним фактором, що забезпечує підготовку конкурентноздатного фахівця є конкурентноспроможність викладача. Це має бути фахівець, який відповідає вимогам сучасної освітньої практики. Постає завдання постійного розвитку професорсько – викладацького складу вищого навчального закладу. Такий розвиток передбачає не лише підвищення кваліфікації вчителів. Це має бути комплексний, безперервний процес. Мається на увазі не лише об'єднання різних форм і видів підвищення кваліфікації з різних напрямків роботи викладача. Також має біти забезпечено безперервність підвищення кваліфікації, як основний фактор збереження необхідного рівня знань, умінь і навичок професорсько – викладацького складу[6]. Фундаментальною формою підвищення кваліфікації є саморозвиток особистості викладача як безперервний процес підвищення рівня власної конкурентноспроможності. Для цього потрібна мотивація – усвідомлення викладачем необхідності та важливості постійного розвитку своєї особистості незалежно від посади та трудового стажу. Тільки **Фахівець** може навчити та виховати фахівця.

І на цьому етапі велика роль віддана закладам післядипломної освіти – магістратура, докторантура, а також різноманітні курси різної тривалості навчання, семінари. В умовах розвитку науково – технічного прогресу змінюється роль і місце

викладача у навчальному процесі. Більшої ролі набуває викладач – творець, вчений, науковець, який нестиме в студентську аудиторію власні розробки і результати власних наукових досліджень, тобто той навчальний матеріал, який неможливо знайти за комп'ютером. Отже серед цілей менеджменту ВНЗ, зокрема, особливостей побудови системи управління професорсько – викладацьким складом, найважливішим є завдання вибору системи мотивації ефективної діяльності.

Таким чином, маємо ефективний, творчий, конкурентноспроможний професорсько – викладацький склад, який прагне передати накопичені знання і досвід студентам. Отже, у студента має бути високий рівень мотивації до отримання та засвоєння нових знань, умінь та навичок для подальшого використання їх у своїй професійній діяльності. Протягом навчання студент оволодіває певною сумою знань, які дають можливість виконувати певний вид робіт. Але для високого рівня конкурентноспроможності студент повинен бути адекватним своїй майбутній спеціальності. Тобто окрім якісних знань, повинні бути сформовані певні моральні цінності, відбутися самопізнання самого себе як спеціаліста, який знає як побудувати свою кар'єру. Отже випускник ВУЗу повинен бути привабливим для роботодавця, тобто відповідати його вимогам на ринку праці [1 с. 91 – 92].

У процесі формування людського капіталу як елементу продуктивних сил суспільства освіта та професійна підготовка закріплюють у людини навички й усвідомлення особливої значимості її здатності до праці як створюючої діяльності, формують і розвивають здатність до конкуренції у сфері праці. Освоєння навичок конкурентності та формування конкурентоспроможності відбувається за три етапи:

- на першому, початковому, етапі освіти більшість населення отримує загальну середню освіту, освоюючи елементи конкуренції в процесі навчання, дошкільного та позашкільного виховання;

- на другому етапі, під час первинного професійного навчання (в профтехучилищах, вищих навчальних закладах освіти, в аспірантурі тощо), також є своя специфічна для кожного типу навчання система оцінок та атестацій, що розвиває конкурентоспроможність майбутньої робочої сили;

- на третьому етапі, під час самовдосконалення та професійного розвитку у сфері трудової діяльності, триває індивідуальне і колективне нарощення кваліфікації, вдосконалення особистих та ділових рис, що є основою підтримання конкурентоспроможності працівників.

Отже, якість робочої сили – це основа конкурентоспроможності працівника на ринку праці. Більшість складових якості робочої сили і навички конкурентності формуються і/або розвиваються в процесі освіти та професійної підготовки. Таким чином, система освіти та професійної підготовки стає важливим елементом інфраструктури ринку праці.

Щоб реалізувати себе, щоб бути кращим з кращих, щоб сприяти розвитку держави, студент – майбутній фахівець своєї справи – прагне отримати якісну освіту. І сучасна вища школа повинна забезпечити його якісною та ефективною освітою.

Якість – фундаментальний принцип освіти. Простір європейської вищої освіти вимагає якості освіти на основі академічних цінностей, які б відповідали вимогам часу та очікуванням студентів. Якість – основна умова для довіри, мобільності і привабливості в європейському просторі вищої освіти. Оцінка якості вимагає балансу між нововведеннями і традиціями, академічними перевагами і соціально – економічною необхідністю, сумісністю програм і вибором студентів. Вона охоплює викладання і наукові дослідження, керівництво та адміністрування, сприйнятливність до потреб студентів і забезпечення позанавчальних послуг. Контроль якості освіти передбачає створення незалежних від національних урядів і міжнародних організацій акредитаційних агенств. Оцінка якості освіти буде ґрунтуватися не на тривалості та змісті навчання, а на знаннях, уміннях, навичках випускників.

Відкритість системи освіти визнається важливим принципом реформування системи освіти України. Відкрита освіта, що забезпечує максимальну свободу вибору та професійну мобільність, є важливою умовою практичної реалізації ідей неперервної освіти.

Постійно діючою ланкою в національній системі безперервної освіти є післядипломна освіта, яка забезпечує фахове удосконалення громадян, поглиблення,

розширення і оновлення професійних знань, умінь та навичок, Вона забезпечує одержання нової кваліфікації та професії на основі здобутого раніше рівня освітньої та професійної підготовки і набутого практичного досвіду та індивідуального самостійного навчання людини незалежно від віку.

Система освіти України повинна очолити процес освоєння всіма органами державного управління політичної і економічної сфер організації суспільства по країні, конкретно включившись у виробництво цінного кінцевого продукту у вигляді освічених, гармонійно розвинених людей. Ці люди мають великі шанси для самореалізації у всіх сферах своєї життєдіяльності в новій системі соціальних відносин, сприяючих такій самореалізації.

Україна, яка сьогодні активно долучається до всіх соціально-економічних перетворень в різних сферах життєдіяльності, може стати світовим лідером в максимально ефективному формуванні і використанні людського потенціалу. Це означатиме, що ми вже у видимому майбутньому доб'ємося видатних успіхів в економічному, етичному і фізичному оздоровленні українського суспільства, яке дійсно відповідатиме суті цивільного суспільства як ніяка інша країна в світі.

Висновки

Якість вищої освіти - основна умова довіри, доречності, мобільності, сумісності і привабливості в Зоні Європейської вищої освіти.

Держава має здійснювати контроль за рівнем якості освіти і професійної підготовки за допомогою вимірювання показників якості вищої освіти, які набув індивід у результаті реалізації вищим навчальним закладом освітньо-професійної програми підготовки по критеріях досягнення цілей вищої освіти. Освітньо-кваліфікаційний рівень випускника вищого навчального закладу України та рівень його компетентності відповідно до Болонського процесу мають відповідати європейському ринку праці, а отже, бути свідомством кваліфікації при працевлаштуванні в галузі діяльності, за якою здобувалася освіта.

Тому обов'язковий термін практики студента на реальних об'єктах економічної діяльності є важливим фактором здобуття досвіду та потрібного стандарту компетентності.

Критерії для оцінки компетентності повинні відповідати принципам:

- одержана інформація є об'єктивною, має однозначне тлумачення та відповідним чином має бути використана;
- метод визначення компетентності має найбільше відповідати суттєвим обставинам і умовам професійної діяльності;
- процедури оцінки компетентності повинні виконуватися ефективно та моторно;
- усі потенційні загрози мають бути визначені .

Оцінка компетентності має включати не тільки першочергові технічні вимоги до роботи, навичок та завдань, котрі мають професійно виконуватись, але має відображати більш широкі аспекти, що необхідні для того, щоб відповідати в повному обсязі тому, що очікується від компетентної роботи випускника на первинній посаді:

- робота у широкому спектрі завдань;
- професійне передбачення, готовність та робота в умовах надзвичайних ситуацій;
- адаптація до нових та змінних вимог.

Важливим напрямом реформування освітньої системи є впровадження сучасних ефективних управлінських технологій.

Потрібно поєднувати інтелектуальні та організаційні зусилля з метою всебічного поліпшення менеджменту в навчальних закладах, удосконалення стратегічного планування та управління, а також розвитку вітчизняної системи освіти, в тому числі і вищої, в напрямку інтеграції в європейський освітній простір.

Таким чином, це сприятиме загальній адаптації системи вищої освіти до умов Болонського процесу і разом з європейськими країнами до 2010 року завершити загальною структурне реформування вищої освіти.

Література

1. Андреев В.И. Проблемы, базовые понятия и приоритетные стратегии педагогического мониторинга качества образования. // Персонал.-1999.- № 5 (53), приложение № 4.- с.72-76.
2. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. –К.: Т-во „Знання”, КОО, –2001. –254 с.
3. Болонська Конвенція, спільна заява європейських міністрів освіти 18 – 19 червня 1996 року, м. Болонья// Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003 – 2004 рр.). За редакцією В.Г.Кременя. – Київ – Тернопіль, 2004. – с.20 – 33.
4. Дарійчук Л. Система освіти в Україні: реформування чи оновлення?// Вища школа. – 2004. – №1. – с. 29 – 40.
5. Дмитренко Г.А. Стратегічний менеджмент у системі освіти: Навчальний посібник. – К.: МАУП, 1999.
6. Радкевич О.Д., Алькема В.Г. Формування кадрового потенціалу вищого навчального закладу - основний чинник підвищення якості вищої освіти. //Персонал.-1999. -№5(53), приложение № 4.-С.84-86.

Аннотация

Высококвалифицированный специалист может не только удобно адаптироваться к нынешним условиям социальной среды, но и помогать обществу решать глобальные проблемы развития. Речь идет, в первую очередь, об общемировой экономической ситуации и положении Украины. Сейчас необыкновенно заострились экономические проблемы – богатые страны обогащаются еще больше, а другие, к которым относится Украина, зависят от них. Современные специалисты должны смотреть в будущее, предвидеть быстроменяющуюся ситуацию. Также нужно помнить, что предоставление качественных образовательных услуг повышает и конкурентоспособность и самого ВУЗа. Выстоять в жесткой конкурентной борьбе на рынке услуг в сфере высшего образования учебные заведения не смогут без внедрения системы стратегии менеджмента качества образования и без участия в национальных конкурсах качества и делового мастерства на базе Европейской модели.

The summary

Highly qualified specialist can not only convenient to adapt to current conditions of the social environment , but also to help the society to address global development challenges. It is, first and foremost, about the global economic situation and the situation of Ukraine . Now unusually sharpened economic problems - the rich countries become richer , while others, such as Ukraine , depend on them. Modern professionals should look to the future , to anticipate the rapidly changing situation. Also remember that the provision of educational services is to increase competitiveness and most of the university. Survive in the tough competition in the market in higher education institutions can not without the introduction of the system of education quality management strategy and without participation in national competitions quality and business excellence based on the European model.

Відомості про автора:

Мудра Світлана В'ячеславівна, викладач кафедри іноземних мов Київського Національного Університету Технологій та Дизайну. Тел. 2568430